

Personība – tautas lietišķās mākslas studijas vadītājs

Misija. 2017. gada augusta beigās, braucot mājās no Latvijas novadu tautas lietišķās mākslas izstādes Madonā, domāju, kas liek cilvēkam visu mūžu darboties tautas mākslā?

Vai mēs apzinātu tautasdziesmu, ja Krišjānis Barons (1835–1923) nebūtu sakopojis dainas un Jurjānu Andrejs (1856–1922) pierakstījis vairāk nekā 3000 tautas melodiju? Vai mēs apzinātu tautas mākslu, ja nebūtu Latvijā rakstu un tautastērpa? Domās pārcilāju izcilos Tautas daiļamata meistarus – tautas tērpu darinātājus, audējus, dzintara, koka un ādas apstrādātājus, kalējus un rotu darinātājus, tekstilrokkarbiniekus, pinējus, podniekus – un apzinos, tā ir misija. Misija piederēt savai tautai un kopt tautas garu. Visi šie cilvēki tautas mākslu ir izvēlējušies par savu, un es arī. Un zinu, kāpēc man goda reizēs, dziedot „Dievs, svētī Latviju!” kaklā ir kamols... Tā ir mana pašapziņa – esmu latvietie.

Būtība. Mūsu dienās tautas māksla ir ieguvusi īpašu vērtību – tās būtība ir tradicionālo amata prasmju saglabāšana un pārmantošana. Atšķirībā no amatniecības un profesionālās mākslas, tautas māksla prasa ne tikai pārzināt amatu un būt radošam, bet arī mēcēt precīzi un pacietīgi turpināt gadu simtos izkoptās tradīcijas. Katrs meistars cenšas saglabāt šo saikni ar senču radīto un ievērot paaudžu paaudzēs mantoto prasmju zināšanu nodošanas veidu. To uzturēt cauri gadu simtiem palīdzējis arī latviešu tautas tērps. Viena no vislielākajām mūsu tautas tērpa vērtībām ir novadu tradīcijas. Katram novadam ir vienojošas

iezīmes – smalka krāsu izjūta audumos, izšūto rotājumu ģeometriskais raksts, līdzīgi kreklu piegriezumi, villaines, galvassegas, priekšauti, jostas un citas apģērba daļas, un ir īpašas iezīmes gan rotājuma kompozīcijā un izvietojumā, gan krāsu salikumā un tehniskajā izpildījumā.

Meistari. Tautas mākslā galvenā vērtība ir cilvēki, kas darbojas, vada, koordinē, mobilizē un atbalsta esošos un topošos meistarus darba procesā. Visi Tautas lietišķās mākslas studiju, pulciņu, kopu vai individuālu meistardarbnīcu vadītāji, tēlaini izsakoties, ir kā nozares lokomotīves. Atbilstoši tautas lietišķās mākslas žanriem, iepazīstināšu ar nelielu daļu no šīm spēcīgajām personībām, kas savas prasmes ir pārmantojuši ģimenē, ieguvuši mākslas un amatniecības skolās vai studijās, kļuvuši par izciliem meistariem un vada radošo tautas mākslas izzināšanas, apmācības un popularizēšanas procesu Latvijā.

Audēji. Latvijā vienkāršus līnu un vilnas audumus sāka izgatavot mūsu ēras sākumā. Pašlaik aušana ir viens no izkoptākajiem latviešu tautas tradicionālajiem amatiem. Tos prasmīgi saglabā divas trešdaļas no visiem aušanas meistariem. Audēji tāpat kā viņu vecāki un skolotāji pasaules izjūtu, dzīves ritmu un dabas vērojumu mēcēja pārlīkt roku darbos. Īpaši tas redzams segu un tautastērpu brunču audumos, kuros spilgti saskatāma Latvijas novadu savdabība.

1. att. Ingrīda Ozolniece.

Ingrīda Ozolniece (1. att.), Jelgavas tautas lietišķās mākslas studijas „Dardedze” (1963) vadītāja. Personība, kas iedvesmu un spēku rod dabā. Kopā ar savām kolēģēm izauž jūru un mežu. Ceļa rādītāji ved no izstādes „Dabas noskaņas” (1965) uz izstādēm „Ziema” (1993), „Zeme” (1995), „Liedags” (2001), „Mežs un plava” (2005), „Latvija – zeme visskaistākā (2016)”, „No rasas pilienam līdz jūrai” (2013) u.c., kur segās, lakatos un citos audumos ieraugam liedagu, ūdeni un apvārsni, bet košās brūklenes un dzērvenes, kastaņu, egļu un ievu ziedi ievied ne tikai dabas krāsu pasaulē, bet liek arī sajust smaržu, saules un lietus klātbūtni. Ingrīda Ozolniece ir arī vairāku grāmatu autore: „Mezģlošana” (1988), „Pamatraksti” (2001).

Marina Sproģe, māksliniece, Rīgas tautas lietišķās mākslas studijas „Kamene” (1979) vadītāja savu izcilību ir kaldinājusi, kopā ar savām studijas biedrenēm aužot šatiersegas un lielos plecu lakatus. Īpaši smalkās un saskaņotās krāsu pārejas vienmēr izceļ studijas „Kamene” audējas citu vidū. Izstādēs tā vien gribas ar pirkstu galiņiem pieskarties šim skaistumam, kas tekstilijās ieaustas neizskaidrojamu krāsas

izjūtu un izcilu prasmju sintēzes rezultātā. Studija lepojas ar savu ceļu jostu audēju, Tautas daiļamata meistari Liliju Treimani, kuras grāmata „Celaines. Ceļu jostu un apaudu aušana” atvēršanas svētki notika 2018. gada 13. jūnijā.

Māris Maniņš, audējs, Tautas daiļamata meistars ar Rīgas Tehniskajā universitātē iegūtu akadēmisku izglītību, Rīgas Tautas lietišķās mākslas studijas „Rīdze” (1972) vadītājs. Turpina studijas dibinātājas, meistares Elvīras Kalniņas darba tradīcijas – pēta muzeju etnogrāfijas krājumus un kolekcijas, izzina senās aušanas tehnikas un raksturīgākos krāsu salikumus. Studijas dalībnieki kopā ar savu vadītāju nereti sniedz atbalstu Latvijas muzejiem, atšifrējot audumu senos darināšanas paņēmienus, restaurējot un rekonstruējot vēsturiskus priekšmetus. Māris ir prasmīgs ceļu jostu audējs un virvju vijējs. Lepojas ar to, ka Dziesmu un deju svētkos piedalās kā deju kolektīva dalībnieks. Stalts, smaidīgs un lepns, tāds ir Māris.

Irisa Blumate, tekstilmāksliniece, Rīgas tautas lietišķās mākslas studijas „Draudzība” (1959) radošā vadītāja. Pamazām studijā meistares līdztekus aušanai sāk nodarboties arī ar adīšanu, tamborēšanu, mezģlošanu, dažādu tehniku mežģīņu darināšanu, izšūšanu, tai skaitā izšūšanu ar šujmašīnu. Pēdējos gados tiek pielietota arī tekstilmozaikas tehnika. Studijas izstādēs vienmēr jūtams Irisas Blumates profesionālais skatījums. Pēdējos gados darbu skatēs krāsaino audumu vidū neiztrūkstoši uzmirod baltie darbi, pērles un smalki cimdu raksti.

Aija Krūmiņa, vadot Rīgas tautas lietišķās mākslas studiju „Rota” (1965), par savu virsuzdevumu uzskata saglabāt dzīvu tautas mākslu, izzināt arheoloģiskos un etnogrāfiskos materiālus, apgūt aušanas un rokdarbu tehnikas, popularizēt šīs zināšanas citiem interesentiem.

RADĪTPRIEKŠ

Studiju „Rota” dibināja meistare Vilma Šterna (1932–2009). Tās vadīšanu turpināja tautas daiļamata meistare Ināra Skrodele (1942–2012). 1991. gadā kolektīvā ienāk māksliniece Aija Krūmiņa. Dalībnieces auž, izšuj, pārļo, tamborē un ada, bet Aija Krūmiņa vēl profesionāli iekārto izstādes. Viņa savas Latvijas Mākslas akadēmijā iegūtās zināšanas radoši liek lietā, organizējot ne tikai „Rotas” izstādes, bet labprāt palīdz to darīt arī saviem kolēģiem.

Gaļina Birkava, Rencēnu aušanas kopas „Rencēni” (2002) vadītāja, par sevi saka: „Aušana – tas ir mans dzīvesveids”. Viņa savulaik bijusi arī Latvijas vecākās – Valmieras tautas lietišķās mākslas studijas „Valmiera” (1946), vadītāja. Gaļina Birkava aušanu uztver kā zinātni par tekstilmateriālu, tā faktūru un formu. Lai darinātu etnogrāfiskos audumus tautas tērpu brunčiem, villainēm, priekšautiņiem un lakatiem, senču mantojums ir kā mūžīgs un neizsmejams izziņas avots. Bet tas netraucē meistarei sekot modei, un savu radošo dzirksti izmantot mūsdienīgu apģērbu, sadzīves un interjera audumu darināšanā.

Baiba Vaivare vada Limbažu tautas lietišķās mākslas studiju „Dzilna” (1964). Var teikt, ka studijas audējām ir laimējies ar divām spilgtām personībām – bijušo vadītāju, Tautas daiļamata meistari Rasmu Kokinu un pašreizējo – tekstilmākslinieci Baibu Vaivari. Kaut arī kā personības abas ir ļoti atšķirīgas, uzskati par tautas mākslas attīstību ir līdzīgi. Ir ieguldīts liels izpētes, praktiskais un metodiskais darbs, izzinot novada aušanas tradīcijas un krāsošanu ar augu krāsvielām. Studijas „Dzilna” izstādes izceļas ar atšķirīgu etnogrāfisko tekstiliju mantojumu un neatkārtojamiem krāsu salikumiem. Spilgtākie piemēri – 1980. gada izstāde, kur līdzās audumiem tika eksponēti herbāriji ar dziju krāsošanai izmantotajiem

augiem, un 2017. gada izstāde, kur pie katra krāšņā plecu lakata vai segas bija pievienota plāksnīte ar izsmelošu recepti – kā, cik un kad no mellenēm, bietēm, kartupeļiem, vai kāda cita auga, var izgatavot krāsvielu krāsošanai. Rezultāts ir pārsteidzošs! Izteicieni: „Nevar būt! Neticu savām acīm!” ir tieši vietā. Par godu XXVI Vispārējiem latviešu Dziesmu un XVI Deju svētkiem Baiba Vaivare 2018. gadā izdeva grāmatu par krāsošanu ar dabas materiāliem.

Biruta Akmentiņa, Renāte Pilipa un Lauma Krastiņa ir izcilas audējas. Gulbenes tautas lietišķās mākslas studijas „Sagša” vadītāja, Tautas daiļamata meistare Biruta Akmentiņa, Alūksnes studijas „Kalme” (1966) vadītāja, Tautas daiļamata meistare Renāte Pilipa un Mālpils studijas „Urga” (1963) bijusi vadītāja, tekstilmāksliniece Lauma Krastiņa savās studijās apvieno dažādu tradicionālo amata prasmju zinātājus – audējus, rokdarbnieces, pinējus, kokapstrādes meistarus. Raksturīgs ir mākslinieces Laumas Krastiņas teiktais, ka milzīgs spēks slēpjas radošajā nemierā, kas liek darboties, aizraut cilvēkus, iegriezt šo krāsu, rakstu, izstāžu un pasākumu karuseli (viņa gan saka – „ievārit putru”) un radīt svētkus, kur dalībniekiem mirdz acis leņķumā par izziņāto, pārmanāto un padarīto.

Ilma Rubene (2. att.) ir Liepājas tautas lietišķās mākslas studijas „Kursa” (1958) vadītāja un

2. att. Ilma Rubene

pieredzējusi Tautas daiļamata meistare. Studijā vada vairākas sekcijas, kurās darbojas audējas, pinēji, dzintara apstrādātāji, keramiķi, kokapstrādātāji un rokdarbnieces, ierosmi smejot Lejaskurzemes novada tradīcijās.

Smaida Rubeze ir tekstilmāksliniece un allaž atšķiršusies ar drosmi eksperimentēt, kas tiek īstenots, vadot Liepājas tautas lietišķās mākslas studiju „Liepava” (1953), kurā viņa ir arī radošā konsultante. Piemēram, kopā ar Tautas daiļamata meistari Ainu Dzīrti izdomāja adīt līnu zeķes ar dzintara gabaliņu rotājumu ornamenta joslā. Tā bija absolūta jaunrade, kuru pieņēma pat nepieklāpīgie tradicionālo prasmju zinātāji. Uz abām liepājniecēm var attiecināt Smaidas Rubezes teikto: „Mēs esam nākuši no kuršiem, no līviem, un mūsu dzīve rit pie jūras, tās ir mūsu saknes. Mēs esam spītīgie un krāsās lepnie kurzemnieki. Tas viss skaidri un gaiši parādās mūsu pilgtajos tautas tērpos, rotās, rokdarbos, segās – visur, arī mūsu jaunradē.”

3. att. Dagnija Kupče

Dagnija Kupče (3. att.), Vecpiebalgas audēju kopas un Cēsu audēju kopas „Vēveriņas” (1993) dibinātāja un vadītāja. Aušanas darbnīcā „Vēveriņas” tekstilmāksliniece Dagnija Kupče kopā ar citām meistarēm rūpējas par nemateriālā kultūras mantojuma – latviešu autentiskā tautastērpa – saglabāšanu. Tiek demonstrētas aušanas prasmes, apskatāma

etnogrāfisko tautastērpu rekonstrukciju ekspozīcija, sniegtas konsultācijas, kā pareizi gērbties, piedaloties tautastērpu skatēs un izstādēs. Viņas darbnīcā top arī unikāli Latvijas karogi. Vecpiebalgas audēju kopas dalībnieces kopā ar vadītāju pievērsušās lielo lakatu izpētei. „Mēs meklējam vecus lakatus Piebalgā, piemēram, no šī lakata bija tikai lupatiņa palikusi, meklējam diegus un taisām jaunu lakatu, uztaisām rekonstrukciju. Nu ņem jebkuru no tās kaudzes un vari likt sev apkārt, un tu būsi pirmā meita ciemā!” saka Dagnija Kupče.

Ādas apdares meistari. Senākie rotātie ādas izstrādājumi Latvijā saglabājušies no 5. gadsimta. Sākumā tie rotāti ar bronzas detaļām, vēlāk – ar ādā iespiestu ornamentu. Gadsimtiem ilgi zirglietu un apavu darināšana bija galvenā ādas apstrādes meistarību nodarbošanās. Plašāk ādas izstrādājumu mākslinieciskā darināšana un rotāšana kā tautas tradicionālais amats attīstījās 19./20. gadsimtu mijā.

Džeima Kriķe (4. att.) savu meistarību kaldināja ģimenē, mācoties no vecākiem Lonijas un Otomāra Zubovskiem, kas bija ilggadēji Rīgas tautas lietišķās mākslas studijas „Plastika” (1965) vadītāji. Tagad studijas darbu vada Tautas daiļamata meistare Džeima Kriķe. Tautas tradīcijas, izpratne par materiālu, dažādas mākslinieciskās apdares tehnikas – intarsija,

4. att. Džeima Kriķe

RADĪTPRIEKŠ

pacēlums, pinumi, ažūrs, aplikācija – veido izstrādājumu daudzveidību. Vadītāja par savu pamatzuddevumu uzskata izkopt šīs amata prasmes un saglabāt mākslas vērtības ādas darbos. Ieejot studijas telpās, šķiet, ka esi nokļuvis pasakā. Te karājās pastaliņu saišķis, kuras mazie nakts rūķi velk kājās, lai izcilātu neskaitāmo kārbu, cibu un grāmatu vākus, lai piemēritu mazas un lielas somas, kā arī lai sašķirotu, kas pieder tautas mākslai, kas radošajai mūsdienu modei. Džeimas Kriķes un viņas labāko meistarū – Benitas Linkumas, Ārvalda Lūša, Viļņa Kriķa – mērķis ir rosināt studijas dalībniekus pētīt, atjaunot un pielietot ilgos gadu simteņos krātās tradīcijas. Uz šīs zināšanu bāzes studijas meistari darina jaunus darbus ar šī gadsimta iezīmēm.

Ilda Silis – Rīgas tautas lietišķās mākslas studijas „Nianse” (1973), tagad „Ādas mākslas kluba” vadītāja ir profesionāla māksliniece un māca saviem audzēkņiem ādas apdares noslēpumus. Līdztekus ādas mākslas, grāmatu iesiešanas un restaurācijas darbiem, Ilda Silis lielu uzmanību velta tautas mākslas tradīciju atjaunošanai un izpētei.

Kalēji. Latvijā metālapstrādei ir ļoti senas tradīcijas, bet dzimtbūšana un kļaušu darbi muižās līdz pat 19. gadsimta sākumam kavēja zemnieku pievēršanos amatniecībai. Tautas mākslā līdz pat mūsdienām izmanto senos kalšanas paņēmienus – metālu karsē, dauza, liec, stiepj un savērpj. Visskaistākie un nozīmīgākie metālmākslas sasniegumi ir redzami Rīgas arhitektūras elementos.

Vilnis Vincevičs (1947–2017), Tautas daiļamata meistars, tautas lietišķās mākslas studijas „Auseklis” (1973) bijušais vadītājs darbojās Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja smēdē.

Neliela auguma, ar lielu priekšautu un rūķa cepuri galvā, mūžam steidzīgs un smaidīgs rosījās, izglītojot savus mācekļus un sagaidot muzeja apmeklētājus. Augstas raudzes meistars lukturu, skalturu, svečturu, durvju eņģu, vēja rādītāju, pakavu un citu seno, vēsturisko priekšmetu kalšanā. Izpildījis misiju, meistars nesen aizgāja kalt zvaigznes debesis, atstājot audzēkņus turpināt amatu savā vietā.

Jānis Keiselis uzskata, ka izkalt var jebko, ir tikai jācenšas. Kalējmeistars, Tautas daiļamata meistars vairākus gadu desmitus vadīja Rīgas tautas lietišķās mākslas studiju „Zīle” (1969). Viņš metālkalšanu uzskata par savu sirdsdarbu un vēlējās savas gadu gaitā iegūtās prasmes nodot tālāk jauniem interesentiem. Studijā „Zīle”, vienā no pavisam nedaudzajām kalēju studijām valstī, ikvienam ir iespējams apgūt un attīstīt šo vēsturisko un tradīcijām bagāto amatu. „Zīli” tagad vada Jāņa Keiseļa audzēknis Jānis Pūce, kas seko meistara iedibinātajām tradīcijām.

Keramiķi. Ja par keramiku tautas mākslā, tad jārunā par izcilajiem Latgales podniekiem. Latvijā māla traukus prata darināt jau vairākus gadu tūkstošus pirms Kristus dzimšanas. Bet tikai 10.–11. gadsimtā, kad ieviesa podnieka ripu un traukus sāka apdedzināt krāsnīs, radās podnieka amats. Laika gaitā ir veidojušās un saglabājušās Latvijas novadu tradīcijas, kas izpaužas trauku formu un rotāšanas atšķirībās. Mūsdienās ļoti aktuāla ir melnā keramika, kuru iegūst ar gadsimtus seniem svēpēšanas tehnikas paņēmieniem.

Lilija Zeiļa ir enerģiska, talantīga sava amata pratēja un Daugavpils tautas lietišķās mākslas studijas „Latgale” (1980) vadītāja. Tautas daiļamata meistare Lilija Zeiļa turpina studijas dibinātāja, slavenās Silajāņu podnieku dzimtas

meistara Staņislava Vilcāna (1918 - 2001) iesākto. Studijā darbojas gan tautas mākslas meistari, gan amatnieki, gan keramiķi ar akadēmisko mākslas izglītību, kas tai piešķir īpašu kvalitāti. Savos darbos Latgales keramikas tradīcijas turpina Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris Jānis Saikovskis un Marina Saikovska, Vladislavs Zabiņako, daudzveidīgi savos radošajos meklējumos ir Lilija Zeija un Ligita Pakne, Ilona Šauša, Valentīns Petjko. Studijas „Latgale” meistariem ir savas radošās darbnīcas, kurās notiek veidošana, virpošana, glazēšana un apdedzināšana. Tās veic arī pedagoģisko darbību.

Latgales podnieku dienas. Ik gadu Latgales novadā, košā un mainīgā slavenu podnieku vārdu mozaikā kārtojas kopējas keramikas izstādes, atvērto durvju dienas, piemiņas izstādes izcilajiem vecmeistariem (piemēram, Polikarpam Čerņavskim un Staņislavam Vilcānam). Tomēr visu šo pasākumu galvenais notikums ir ceplu kurināšana un atvēršana pie keramiķiem Jura Krompāna Griškānos un Uģa Puzuja Racupkalnā, Olgas un Voldemāra Voguļiem Lendžu pagasta „Ceplīšos” vai kur citur.

Lai iezīmētu Rēzeknes podnieku spēku tautas mākslā vairākās paaudzēs, kā arī pieminot izcilo keramiķi, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri Pēteri Ušpeli (1950–2003), iegriezīsimies viņa darbnīcā Griškānu pagasta „Möldedzūs” 16 gadus senā pagātnē, kad Ušpeļu pagalmā, ceplu kurināšana noritēja pilnā sparā. Te nu varēja būt notikumu un radošās maģijas centrā. Turpat pagalmā keramiķi Aivars Ušpelis un Staņislavs Viļums, tradicionālo zināšanu turētāju biedrības „Pūdnīku skola” (1990) vadītājs, dedzināja melnās keramikas cepli, kuru jākurina 10–12 stundas, bet pats saimnieks Pēteris uzmanīja un kurināja lielo cepli, kas piebūvēts mājas galā un kurā bija ievietota

pārdesmit autoru glazūras keramika. Visur rosība, satikšanās prieks, gudras un ļoti gudras sarunas par un ap podu taisīšanu. Cilvēki, kuriem podniecība ir dzīves veids, un cilvēki, kuri ir ieradušies uz brīdi, lai noraudzītos brīnumā, kas rodas, mālam izejot cauri trijām stihijām – ūdenim, cilvēka rokām un ugunij.

Pāri Ušpeļu mājām loku meta varavīksne, bet vakarā debesis rotāja pilns, apaļš mēness. Goda istabā saimniece bija sarūpējusi sviestmaizes un jaunieši dalīja pa alus krūzei no kaktā novietotās alus mucīņas. Viss kopā radīja īstu svētku noskaņu. Lielais ceplis kurējās karsts un drusku spocīgs, metot liesmas skurstenī. Pēteris rādīja, kā īsti kurina cepli ar lielām, vairākus gadus žāvētām malkas šķīlām, atklāja vairākus podnieku noslēpumus, kā pēc liesmu galu krāsas un glazūras čurkstēšanas var zināt cik „gatavi” ir podi, kā to var noteikt arī ar sausu, garu skalu, kuru ievieto degošajā ceplī pa īpaši atstātām lūciņām. Skals aizdegas, un liesmu gaismā var ieraudzīt podus, kā arī to, cik cieta kā stikls ir to krāsainā glazūra. Te pēkšņi kāds uzsāk skanīgu latgaliešu dziesmu, tad vēl un vēl. Meistari nesteidzīgi risina sarunas, bet pa to laiku ceplī notiek pārvērtības, mūžību senas un pazīstamas, bet tajā pašā laikā mūžam jaunas un pārsteidzošas.

Andris Ušpelis, jau piektās Ušpeļu paaudzes keramiķis, tautas lietišķās mākslas studijas „Rēzeknes apriņķa pūdnīki” (1989) vadītājs, turpina 100 gadus senās tradīcijas. Kad notiek ceplu atvēršana, meistars gribētājiem izsniedz lielus cimdus, lai tie varētu piedalīties karsto podu izņemšanā. Pagalmā top izstāde. Krāsaini podi, vāzes, krūzes un šķīvji saulītē rada spožu glazūras varavīksni, kura šoreiz staro cilvēku roku darināta. Darbi tiek rokās apmiņoti, apglaudīti un novērtēti.

RADĪTPRIEKŠ

Māra Kuplā, Juris Tumulkāns,

Helga Ingeborga Melnbārde ir izcili meistari un Rīgas tautas lietišķās mākslas studiju vadītāji. Tradicionālo prasmju sargātāja, māla svečturu, podu un putnu darinātāja, studijas „Māra” (1982) vadītāja, Tautas daiļamata meistare Māra Kuplā un viņas meistari Dace Virsniece, Debora Dzene, Olga Raševica zina pastāstīt, ka māli jārok pēc pilna mēness, tad podi, bļodas, krūzes, vāzes, šķīvji, svečturi tik tiešām labi izdodas.

Vairāk jaunu virzienu meklētājs ir keramiķis, studijas „Saule” (1961) vadītājs Juris Tumulkāns. Juris ir lepins, ka ir Rīgas meistars un Rīgas raibā un košā dzīve atspoguļojas meistara darināto darbu spilgtajās glazūrās. Juris Tumulkāns uzskata, ka patiesa cilvēku interese, atsaucība un labie vārdi rada gandarījumu un veicina daiļrades attīstību.

Ilgus gadus Latvijas Universitātes studentus māla mākslās apmāca neordināras keramikas veidotāja, studijas „Vāpe” (1975) vadītāja, māksliniece, Latvijas Universitātes docente Helga Ingeborga Melnbārde. Māksliniece visu savu mīlestību ir atdevusi smalkajam porcelānam, tā apgleznošanai, bet nesavtīgi pa zelta kripatai uzbirdina arī māla podam uz sāniem.

Pinēji. Pinumu darināšanas pirmsākumi meklējami jau neolīta laikmetā. Latvijas daba veicinājusi to, ka pišanai no klūgām un saknītēm, lūkiem un tāsīm ir senas tradīcijas visos Latvijas novados. Pinums ir tehnoloģijas pamats, spēj pildīt izteikti rotājošu funkciju, kā arī būt neatkarīgs dizaina elements.

Edīte Laiviņa – Tautas daiļamata meistare, Rīgas tautas lietišķās mākslas studijas „Tīne” (1976) vadītāja, māc darināt mazmazītiņus

groziņus, kuros var ielikt, labākajā gadījumā, vienu pērli vai vienu ogu, cibiņas no vissmalkākajām egļu saknītēm, cepures no niedrēm, no klūdziņām pītus grozus, cības, šķīvjus, arī šūpuļkrēslus, bērna šūpulīšus, somas, par lielām un mazām tīnēm nemaz nerunājot. Jau ilgus gadus Edīte Laiviņa saviem audzēkņiem māca, ka uzpīt grozu ir tikai puse darba, tā noslēguma daļa. Pats sarežģītākais un smagākais ir savākt materiālu un to sagatavot. Meistaram jāstaigā gar upju krastiem, grāvjiem un ezermalām, katra atrastā klūdziņa jānogriež, pēc tam ar nazi guvumu vēl jānomizo.

Viktors Kuhaļskis – Tautas daiļamata meistars, Daugavpils tautas lietišķās mākslas studijas „Klūga” (1980) vadītājs ir pieredzējis meistars, kas savas pinēja amata prasmes nepārtraukti pilnveido, ievieš jaunus tehnikas un materiāla apstrādes paņēmienus.

Anna Priedīte – Tautas daiļamata meistare, Rīgas tautas lietišķās mākslas studijas „Puduris” (1994) vadītāja. Tumši ietonētu klūgu pinumi – darbi, kuri atšķiras no citiem amata brāļu darinājumiem.

Maija Maskalāne, Tautas daiļamata meistare, vada Rīgas tautas lietišķās mākslas studiju „Vasa” (1972). Maza auguma, bet liels meistars, varbūt tieši tāpēc studijas dalībnieki līdzsvaram pin lielus šķīvjus, grozus un tīnes. Reizēm, kad tautas mākslas izstādes jāved uz citām pilsētām vai valstīm, gandrīz pusi eksponātu var ievietot kādā no studijas lielajiem groziem.

Rotkaļi. Jau neolīta laikmetā Baltijas jūras krastā dzīvojošās ciltis veidoja dažādu formu rotas – piekariņus, krelles un rīpas. Dzintars, kas veidojies pirms 30–90 miljoniem gadu, sākotnēji atrasts tikai Baltijā, no kurienes izplatīts visā pasaulē. Latvijā ar dzintaru visbagātīgākā

ir Kurzemes piekraste, īpaši Liepājas teritorija. Dzintara īpašības vienmēr bijušas atzītas kā ļoti piemērotas rotaslietu izgatavošanā, to ir viegli apstrādāt, tas ir skaists, tāpēc dzintara rotas vienmēr bijušas ļoti iecienītas. No kaula un raga griezti putni, zivis, čūskas, lāči un savdabīgas cilvēku figūriņas atrastas Lubānas klānu apmetnēs 3.–4. gadu tūkstoši pirms Kristus.

19. gadsimtā atsākās uzplaukums rotu mākslā un nopietns darbs pie tautas mantojuma izpētes. Mūsdienās meistari, saglabājot senās rotu darināšanas tradīcijas, saglabā senās amata prasmes, kā arī veido jaunas un modernas rotu kolekcijas.

Longins Švirevičs (5. att.) vada Rīgas tautas lietišķās mākslas studiju „Cilnis” (1972) jau 37 gadus. Tās dibinātājs, mākslinieks Arnolds Naika (1908–1991) uzskatīja, ka studijas misija ir saglabāt tautas mākslas mantojumu, studējot latvju rakstus, etnogrāfiju un arheoloģiju. Tautas daiļamata meistars Longins Švirevičs turpina sava skolotāja iesākto, ir izcils rotkalis, neatlaidīgi strādā pie tradicionālo prasmju nodošanas jaunajiem meistariem. Dekoratīvo priekšmetu un rotu izgatavošanā studijas dalībnieki izmanto dažādas tehnikas: kalšanu – dzelzs kalumiem, cizelēšanu – vara kalumiem un dekoratīviem traukiem un lodēšanas tehniku – rotaslietām.

Longins Švirevičs aktīvi piedalās sava amata prasmju popularizēšanā (cizelējot un kaļot saktiņas) gan dažādos svētkos, gan izstādēs, piemēram Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā, Dziesmu un Deju svētkos, Līgo svētkos u.c. Viens no lielajiem studijas lepnumiem ir spangu, cizelēto un izšūto pērļu vainagu darināšana, te ieguldīts arī izcilais mākslinieces Annas-Nellijas Švirevičas darbs.

5. att. Longins Švirevičs

Valda Kesnere, Tautas daiļamata meistare, kā Rīgas tautas lietišķās mākslas studijas „Kalvis” (1959) vadītāja strādā jau 45 gadus. Šajā laikā studija ir izveidojusies par vadošo rotkaļu kopu ar padziļinātām zināšanām par arheoloģisko rotu atdarinājumu izgatavošanu, to pielietojumu apgērbā. Lielu ieguldījumu, īstu sudraba provi, studijai devuši Vladislavs Urtāns un Latvijas Nacionālā vēstures muzeja arheoloģijas kolekcijas glabātāji un speciālisti, kā arī mākslinieki Jānis Mikāns un Juris Urtāns. Studija stingri virzās uz nosprausto mērķi – saglabāt un celt gaismā senču mantojumu.

Anita Kovjazina un **Austra Ziemele** ir izcilas Kurzemes dzintara rotu darinātājas – Austra Ziemele vada tautas lietišķās mākslas studiju „Zitars” (1969). Abas meistares aktīvi piedalās izstādēs. Dzintaram ir sena un spēcīga maģiskā, kā arī simboliskā nozīme, kas aktuāla arī mūsdienās. Dzintara krelles, rokassprādzes, auskari un brošas joprojām ir tradicionālas un pieprasītas rotaslietas.

Kokgriešanas meistari. Mūsu senči ar kokgriešanu ir nodarbojušies jau tālā senatnē, izmantojot koku tā plastiskuma, vieglās apstrādes un daudzveidīgā pielietojuma dēļ. Sākot ar 12. gadsimtu, vācu cunftes pakļāva vietējos

RADĪTPRIEKŠ

kopakstrādes meistarus, un tikai 19. gadsimta vidū sāka veidoties vietējā amatniecība. Meistari cēla koka mājas, būvēja laivas un mēbeles, darināja sadzīves priekšmetus, darba rīkus, zirglietas un rotallietas. Arī mūsdienās kokapstrādes meistaru darbiem piemīt praktiska un kultūrvēsturiska vērtība.

Betijas Strautnieces (6. att.) vadībā Rīgas tautas lietišķās mākslas studija „Dzine” sāka darboties 1974. gadā. Māksliniece un profesionālā tēlniece Betija Strautniece 20. gadsimta astoņdesmitajos un deviņdesmitajos gados kopā ar studijas kokgriešanas meistariem izcirta gandrīz divsimts skulptūras, izveidojot parka pasaku taku Līgatnē un pasaku taku „Sprīdītis” Ilūkstē. Arī Cēsu novadā Jāņkalnos un Līgatnē ir izvietotas skulptūras, bet Mazsalacā izveidota pasakas „Kurbads” taka. Visas šīs pasaku taku skulptūras ir autoru sirdsdarbs. Par savu darbu māksliniece ir saņēmusi valdības apbalvojumus.

Pēdējos desmit gadus „Dzīnes” vadību ir uzņēmis Krišs Erdmanis. Meistari turpina apmainīties pieredzēm, nodot tālāk tautas amatniecības prasmes, senču atstāto mantojumu.

Tekstilrokdarbnieki. Latvijā atrastie pirmie adītie dūraiņi un pirkstaiņi ir attiecināmi uz 15. gadsimtu, zeķes – uz 16. gadsimtu.

6. att. Betija Strautniece (pirmā no labās)

Līdz pat mūsdienām cimdi un zeķes joprojām ir tradicionālākā ar rokām adītā tekstilija, daudzu tautas ieražu sastāvdaļa un visiecienītākā dāvana.

Senākie izšūšanas paraugi Latvijā datējami ar 7.–13. gadsimtu. Visas izšūto rokdarbu tehnikas Latvijā ienāca līdz ar modi un augstu attīstības pakāpi sasniedza 18.–19. gadsimtā. Visskaistākie un vēl šodien lietotie izšūšanas paraugi ir latviešu tautastērpos – vienotie izšūšanas pamatprincipi, rotājumu ģeometriskais raksts liecina par respektējamām latviešu tautas mākslas un stila vērtībām.

Senākais mežģīņu paraugs – bārksu pinums no 11. gadsimta ir atrasts izrakumos Priekulē. 18. gadsimtā „Greznības noteikumi” jāva zemniekiem lietot tikai pašdarinātus materiālus. Tas arī ietekmēja latviešu tradicionālo mežģīņu veidošanos un pielietojumu. Pašlaik Latvijā rokdarbnieces mežģīnes veido dažādās tehnikās, bet visvairāk uzmanību velta etnogrāfisko paraugu darināšanai – tautastērpu, dvieļu galu un citu izstrādājumu detaļām.

Rīgas tautas lietišķās mākslas studiju „Bārbele” (1968) vadu es, šī raksta autore, pēdējos trīsdesmit gadus. Studijas pamatlicēja ir Anna Krauze (1922–2013). Viņa bija ļoti stingra un prasīga skolotāja, apmācīja daudzas izcillas rokdarbnieces gandrīz visos tekstilrokdarbu amatos – baltā un krāsainā izšūšana, adīšana, tamborēšana, mezglošana un jostu aušana. Savukārt es (7. att.) ienesu studijā seno mežģīņu darināšanas prasmes. Tautas lietišķā māksla ir mani pamudinājusi izdot vairākas grāmatas: „Meistari. Latviešu tautas lietišķā māksla 20.–21. gadsimtu mijā.” (2003), „Senās mežģīnes Latvijā” (2003) un „Mežģīņu mantojums Latvijā” (2016). Tagad studijā pie ļoti talantīgām tautas mākslas

7. att. Dagmāra Prīberga

meistarēm Lienītes Dimitres un Vandas Podiņas arī var apgūt dažādus mežģīņu darināšanas veidus – frivolitē, knipelēšanu, tenerifs un citus. Dalībnieces aktīvi strādā pie studijas radošās izaugsmes, aicinot veidot izstādes par konkrētu tēmu, tā padziļināti izpētot kādu izstrādājumu grupu vai rokdarbu veidu. Tas ir interesanti gan pašām studijas dalībniecēm, gan skatītājiem.

Austra Skutule (1923–2018), ilggadējā tautas lietišķās mākslas studijas „Irbi” vadītāja, Nopelniem bagātā skolotāja, Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliere, tautas lietišķās mākslas meistare, rokdarbniece ar 85 gadu darba stāžu ne vien radījusi neskaitāmus darbus dažādās tehnikās (audusi, tamborējusi, adījusi un izšuvusi), bet arī mācījusi savas prasmes gan Rīgas Amatniecības skolā, gan studijā. Austra Skutule ir īstais piemērs, no kuras var mācīties, kā godāt un darināt tautastērpu, kā kopt un saglabāt brīnišķīgos roku darbus pūra lādēs, kā neaizmirst cilvēkus, kas tos darinājuši.

Baiba Balode ir Rīgas tautas lietišķās mākslas studijas „Atkalnis” (1980) vadītāja. Viņa ir avangarda māksliniece un savas studijas dalībnieces mudina tamborēt un adīt apģērbus, kuros tradicionālās rokdarbu prasmes tiek

izmantotas radošu un pārsteidzošu modes tērpu izgatavošanā. Studijas dalībnieces pazīstamas ar saviem darbu demonstrējumiem „uz mēles”. Liekas, ka šajā procesā iesaistās mazas, nerātņas laumiņas, kas palaidņojās krāsu, līniju un asimetrijas pārpilnībā.

Vīzijas. Vēlētos, lai jaunā paudze tautas mākslā saskatītu savas nākotnes darba iespējas – iekārtojot izstādes un veidojot jaunus dizaina produktus, iesaistoties tūrisma industrijā, izglītojoties par speciālistiem, kas veidos divdimensiju un trīsdimensiju datu bāzes. Vēlētos, lai strādāt tautas mākslas nozarēs būtu ļoti prestiži un to varētu darīt tikai labākie.